

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ERTUĞRUL SANCAĞINDA
MANZARA-İ UMUMİYE
GENERAL SITUATION IN THE SANJAK OF ERTUGRUL DURING THE
NATIONAL STRUGGLE

SELMA GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr., *Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Sciences and Letters, Department of History*
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-6828-1679>

Atıf / Citation

Göktürk Çetinkaya, S. 2021. "Millî Mücadele Döneminde Ertuğrul Sancağında Manzara-i Umumiye".
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute. 71, (Mayıs- May 2021).
653- 677

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 13.12.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 09.03.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 15.05.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4453>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-71, Mayıs- May2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ERTUĞRUL SANCAĞINDA
MANZARA-İ UMUMİYE
GENERAL SITUATION IN THE SANJAK OF ERTUGRUL DURING THE
NATIONAL STRUGGLE

SELMA GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

Öz

Merkezi Bilecik olan; Söğüt, Yenişehir ve İnegöl kazalarından ibaret Ertuğrul Sancağı, stratejik önemi dolayısıyla Millî Mücadele Döneminde oldukça sıkıntılı günler yaşamış, Batı Cephesinin özellikle kuzey kanadının mühim bir mevki olarak yerini almıştır. İzmir'in işgaliyle beraber Anadolu'da başlayan bölgesel direnişleri fazlasıyla gördüğümüz yerlerden olan Ertuğrul, 1919 yılının Eylül ayında Millî Mücadeleye katıldığını bildirmiştir. Bu dönemde devletin asayişini sağlama noktasında yetersiz kalması üzerine oluşturulan Kuva-yı Milliye birlikleri halkın can ve mal güvenliğini korumak, asayişini sağlamak, eşkıyalığa karşı gelmek faaliyetleriyle de ilgilenmiştir. Jandarmanın cephe gerisindeki isyanları bastırmakla düşmanla mücadele etmek arasında sıkışıp kalması bu durumu yaratmıştır. Halktan toplanan bağışlarla maddi kaynağını sağlayan Kuva-yı Milliye birliklerinin yerini düzenli ordunun kurulmasıyla Ertuğrul'da ilk olarak Miralay Kazım (Özalp) Bey kumandasında Ertuğrul Grubu almıştır. Düzenli Orduya geçiş sürecinde pek çok yerde olduğu gibi bu bölgede de bağışların zorla alınmaya çalışılmasına karşı gelinmekle uğraşmış, ayrıca firari olayları yaşanmış, işgal dönemlerinde bölgede yaşayan Ermenilerle Rumların yağma hareketlerine karşı durulmaya gayret edilmiştir. Bundan ayrı memleketlerini terk edip iç kısımlara doğru göçe başlayan halkın durdurulmasıyla da ilgilenilmiştir. Asayiş noktasında silah yoksunluğundan kaynaklanan sıkıntılar yaşanmış, hapisanelerden kaçanların gasp ve soygunlarıyla da sıkça karşılaşmıştır. Millî Mücadele Döneminde Ertuğrul'da yaşanan asayiş olaylarına değinilecek çalışmada bu olaylara karşı alınan yahut alınmaya çalışılan tedbirler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Ertuğrul, Bilecik, işgal, asayiş.

Abstract

Sanjak of Ertuğrul, the center of Bilecik and consisting of Söğüt, Yenişehir and İnegöl districts, experienced quite troublesome days during the National Struggle due to its strategic importance and became a key place especially in the north wing of the Western Front. Ertuğrul where we see the regional resistance that started in Anatolia following the occupation of Izmir, reported that it joined the National Struggle in September 1919. In this period Kuva-yı Milliye units which were formed due to the fact that the state was insufficient to provide public order were also interested in protecting the life and property of the people, ensuring peace and being against the banditry. The fact that the gendarmes were stuck between suppressing rebellions behind the front and fighting the enemy created this situation. Following the establishment of regular army Ertuğrul group which is under the command of Miralay Kazım (Özalp) Bey took the place of Kuva-yı Milliye units that provides its financial source from donations collected from the public. During the transition period to the regular army as in many places there were also problems with the collection of donations and fugitive incidents in this district. In the period of occupation, it was tried to be opposed to the looting movements of Armenians and Greeks living in the region. Besides, people who abandoned their homeland and started to migrate to the inner parts were also dealt. Concerning the public order, there were problems caused by the deprivation of weapons, and the robberies of those who escaped from prisons were frequently encountered. In this study which will handle the public order incidents in the Sanjak of Ertuğrul during the National Struggle the measures taken or to be taken against these events will be emphasized.

Key Words: National Struggle, Ertuğrul, Bilecik, occupation, public order.

Structured Abstract

Ertuğrul was a sanjak of the Hüdavendigâr Province at the time the Mondros Armistice was signed. In this period, the places connected to the Ertuğrul Sanjak are İnegöl, Yenişehir, Söğüt, Bozüyük, Lefke (Osmaneli), Yarhisar, Gölpazarı and Pazarcık (Pazaryeri). Ertuğrul, the hinterland of Istanbul, had strategic importance in Marmara. In addition, the Ertuğrul Sanjak was an obstacle for the occupation forces to cross to Ankara. The railway passing through Ertuğrul was also important in the shipment of weapons and soldiers. Bilecik, the center of Ertuğrul Sanjak, which has strategic importance, was occupied three times during the War of Independence. Both Bilecik and other occupied settlements have been looted since the beginning of 1921. In this process, the Müdafaa-i Hukuk Associations in Bilecik, Bozüyük, Pazarcık and Söğüt and the local people under the guidance of these associations played an active role. The people's supporter was the gendarmerie. The gendarmerie both revealed the resistance of the people and organized the people against the enemy.

According to the fifth article of the Mondros Armistice, those other than the military force required to protect the borders and ensure internal order were discharged. For this reason, the number of soldiers has decreased and the responsibility of the gendarmerie has increased. Due to the scarcity of soldiers, the support of the people gained more importance during the occupation period. Therefore, the soldier also worked in organizing the militia forces. In addition, the importance of the gendarmerie in providing internal security against bandits, deserters and spies in the region and maintaining the order is also seen. Most of the spies providing intelligence to the Greek army and leaking news to the enemy from the region are local Greeks and local Armenians. But there were also Turks among the spies, albeit in a small number. The reason for the high number of spies in the Ertuğrul Sanjak is that it is close to Istanbul. The spies caught in this area were tried at the Eskişehir Independence Court. During the War of Independence, as in many places, the problem of deserters was also experienced in the Ertuğrul Sanjak. The struggle of the Anatolian people in long-lasting wars (Tripoli War, Balkan Wars and First World War) caused them to weaken and tire. Therefore, in this process, the issue of people who are tired of fighting has been encountered. In this region, especially in Söğüt, Bilecik, Pazarcık and İnegöl, deserters were seen. İsmet Pasha, the Commander of the Western Front, reacted very harshly to these fugitives. Independence Courts were established in Bilecik due to the issue of deserters.

During the War of Independence, the presence of deserters and the low number of soldiers are an important problem in the resistance against the enemy. For this reason, an amnesty was granted to prisoners other than those who were traitors. One of the most important problems of this period is the low number of weapons. The reason for this is that the weapons of the army were seized in accordance with the Mondros Armistice. Mustafa Kemal Pasha has an order that the soldiers should not give their weapons to the enemy. In addition, actions were taken to take back weapons from the enemy. However, the number of weapons was still not sufficient. Regarding this issue, Bilecik Mufti Mehmet Nuri Efendi sent a telegram to Mustafa Kemal Pasha. In this telegram, he said that the low number of soldiers and weapons would cause the honor of the people of Ertuğrul to be ruined. Therefore, he asked Mustafa Kemal Pasha to find a solution to this problem in a hurry. Mustafa Kemal Pasha, in his reply to the telegram, stated that the dispatch of military contingents had begun. During the War of Independence, people living in the Ertuğrul Sanjak also made great sacrifices, as in all Anatolia. It is important for the army and the people to work together in all these resistances. On the other hand, the enemy army, which occupied the region, developed destruction plans not only for the military forces but also for the people. There were great material and moral damages in the region. All buildings and mosques in the region, except for Greek houses, were burned down. The Quran was insulted, Ertuğrul Gazi Tomb was plundered, its coffin was

broken, gold was sought in its soil, and places of worship were destroyed. Sheikh Edeballi Mausoleum was also attacked, and the honor of women and girls was defiled. The enemy soldiers and the local Greeks who helped them seized the people's belongings, crops and animals. Many people had to leave their homes and migrate to mountain villages. The official buildings in the Ertuğrul Sanjak were likewise plundered. Many villages were completely burned down. In addition, many people were taken prisoner by the Greek Army, many were martyred by torture. We know the names of only 199 of those who were martyred in the Ertuğrul Sanjak in the War of Independence. 519 veterans from the people of Ertuğrul Sanjak have the Medal of Independence. The National Struggle waged against the rich European army is the war of independence of the poor people of Anatolia. Despite all their absence, these heroic people defended their homeland at the cost of their lives. The War of Independence is not an epic, it is the truth itself.

Giriş

1885 yılında Bilecik merkez olmak üzere, Söğüt, Yenişehir ve İnegöl kazalarından ibaret Ertuğrul Sancağı oluşturulmuştur. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sırada Hüdavendigâr Vilayetine bağlı bir sancak konumunda olan Ertuğrul Sancağı'na bu süreçte bağlı olan yerler İnegöl, Yenişehir, Söğüt, Bozüyük, Lefke (Osmaneli), Yarhisar, Gölpazarı, Pazarcık (Pazaryeri)'tir.¹ Coğrafi konumundan dolayı işgalci güçlerin ele geçirmek istedikleri yerler arasında bulunan Ertuğrul, özellikle sınırları dahilinden demiryolunun geçmesi ve bu bağlamda Anadolu'yu kontrol etme ve asker ile silah sevkiyatlarını kolaylaştırma konularında mühim rol oynaması açısından değerlendirilmiştir.² Nitekim demiryolunun önemi noktasında Temsil Heyeti'nin merkezinin belirlenmesine dair 18 Kasım 1919 tarihli görüşmede Hakkı Behiç (Bayıç) Bey'in Söğüt'ü önermesine Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın istasyon ile Söğüt arasındaki mesafeye dikkat çekerek tren yoluyla gerçekleştirilecek desteklerin Söğüt'e ve Söğüt'ten nakliyesini sağlayacak vasıta olmadığından sıcak bakmaması örnek verilebilir.³ Millî Mücadele Döneminin mühim konularından olan sevkiyat hususunda demiryolu nedeniyle önem arz eden Bilecik'in Marmara ile Orta Anadolu arasında yer alışı da işgallerin nedenleri içinde yer almalıdır. Anadolu'nun Marmara'yla bağlantısını kesmek, İngiltere'nin dünyanın en stratejik yeri olarak gördüğü Boğazlar işgalinin devamlılığı için elzemdir. Bu nedenle İngilizlere göre Türk askerinin Boğazlar bölgesine gelememesi için Yunanların Batı Anadolu'da Türkleri durdurması ve galip gelmesi, özellikle Bilecik-Bursa kısmından geriye dönmemesi gerekmektedir. Bu çerçevede Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili ve Edirne Mebusu İsmet (İnönü) Paşa'nın 29 Mayıs 1920 tarihli oturumda TBMM'de izah ettiği üzere "Öteden beri İngilizlerin matmah-ı nazarları Bilecik, Bursa havalisiyle Marmara sevhiline hâkim olmak ve bizi oralardan uzaklaştırmaktır. Bu harekât bizi Marmara sahilinden uzaklaştırmak için sureti mahsusada ihzar edilmiştir ve bunu sulh muahedesi dedikleri proje sarahaten ifade etmiştir."⁴ Buradan hareketle stratejik açıdan

¹ Ertuğrul Sancağının idari yapılanmasında yaşanan değişiklikler ve gelişmeler için bak. Demiryürek, 2015: 7-14.

² Hülagü, 2001: 26.

³ Şimşir, Ankara 1988: 157.

⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 29 Mayıs 1336, c.1, d. 1, 41.

önem arz eden ve İstanbul'un hinterlandı/ard bölgesi içinde yer alan Ertuğrul Sancağının işgal sürecini yoğun geçiren yerler arasında bulunduğu görülmektedir.

Bu minval üzere Ertuğrul Sancağının merkezi olan Bilecik, Millî Mücadele döneminde üç kez işgale uğramıştır.⁵ İlk olarak 8 Ocak 1921'de işgale maruz kalmış, 11 Ocak'a kadar süren bu işgalin ardından ikincisi 24 Mart-1 Nisan 1921 arasında ve üçüncüsü 12 Temmuz 1921-6 Eylül 1922 arasında olmak üzere iki kez daha işgal altında kalmıştır.⁶ Ertuğrul Sancağına bağlı İnegöl, 1920 Temmuzundan 1922 Eylülüne kadar işgal altında kalırken⁷ Yenişehir ilk olarak 27 Ekim-2 Kasım 1920 tarihleri arasında işgale uğramıştır. Bu ilk işgali, 6-14 Ocak 1921 tarihleri arasında ikinci; 23 Mart-4 Nisan 1921 arasında üçüncü; 10 Temmuz-16 Temmuz 1921 tarihleri arasında dördüncü, 24 Temmuz 1921-6 Eylül 1922 arasında beşinci işgal izlemiş ve bu işgal süreci, 6 Eylül 1922'de sona ermiştir.⁸ Söğüt 8-11 Ocak 1921, 24 Mart-2 Nisan 1921⁹ ve 12 Temmuz 1921-6 Eylül 1922 arasında Yunan işgaline maruz kalmıştır.¹⁰ Bozüyük ve çevresine ilk olarak 8-11 Ocak 1921'de giren Yunan askeri bölgeden 4 Eylül 1922'de çıkarken¹¹ ilk olarak 8-11 Ocak 1921'de, ardından 24 Mart-2 Nisan 1921 ve son olarak 13 Temmuz 1921'de işgal edilen Pazarcık ise¹² 5 Eylül 1922'de¹³ işgalden kurtulmuştur.

İngiltere başta olmak üzere işgal güçlerinin ele geçirmekte hırslandığı yerler arasında olan ve İstanbul'u, daha da genel ifadeyle Boğazlar'ı ve Marmara'yı çevrelemek amacıyla muhakkak elde tutulmaya çalışılan Ertuğrul Sancağı, işgaller sürecinde yangın ve yağma yerine dönmüştür. Burada gerçekleşen işgallere karşı mücadelede ve yaşanan sıkıntuların giderilmesi faaliyetlerinde halkın direnişi oldukça mühimdir ve bu bağlamda jandarmanın üstlendiği rol, düşmanla mücadele etmesinden ayrı halkı teşkilatlandırma, asayiş ve iç güvenliği sağlama noktalarında da dikkate şayandır. Ayrıca yörede kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin de işgal sürecindeki faaliyetleri çok önemlidir. Bilecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi, Bozüyük Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Yörük Emin Ağa, Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Sarnıç köyünden Yetimoğlu, Millî Mücadele döneminin ilk mehter takımını kuran ve ayrıca iki de müfreze oluşturan Bozüyük'lü Mülazım-ı Evvel Halil Nuri Bey, Söğüt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Abdullah (Timurlenkoğlu) Efendi, Söğüt Müftüsü Mustafa Lütfi (Kileci) Efendi, Pazarcık ve çevresindeki asayişsizliğe karşı direnmek için müfreze kuran Yetimoğlu Cafer Bey gibi nice kahraman, yaşanan işgaller esnasında varlık gösteren Ertuğrulluların yönlendiricisi olmuştur.¹⁴ Ayrıca Söğüt'te Belediye Reisi Kamil Bey, Cevdet Baybura, Nuri Büyüktuğrul, Sabri İpek, Ragıp İpek, Mehmet Madenoğlu, Nail Kibaroğlu, Ali Osman Yazgan, Hazım Şahin; Bozüyük'te Ahmet Rasim Bey, Belediye

⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 11 Şubat 1341, c. 13, d. 2: 352.

⁶ Bilgin, 2015: 297.

⁷ Yetik, 2019: 42, 91.

⁸ Boykoy, 2010: 49.

⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Nisan 1337, c. 9, d. 1: 322.

¹⁰ Arslan-Çetinkaya, 2016: 123.

¹¹ Sarıkoyuncu-Akbaş, 2011: 121,187.

¹² Kocaoğlu, 2008: 29.

¹³ Vatan, 2017: 198.

¹⁴ Yılmaz, 2007: 15; Öksüz-Akbaş, 2009: 24, 36.

Reisi Hacı Al Efendi, Muratzade Ali Osman Efendi, Raif Efendi, Bakkalcızade Nafız ve Ethem Efendiler, Balcızade Mustafa Efendi, Hacı Zafer Efendi, Ziverzade Mustafa Efendi, Ali Beyoğlu Neşet Bey, Davutlarlı İbrahim Efendi de Millî Mücadele Döneminde faaliyet gösterenlerden adı belli olanlar arasındadır.¹⁵ Ayrıca Ertuğrul'u bu dönemde TBMM'de temsil eden milletvekilleri Mustafa Kemal (Güney), Necip (Soydan), (Osmanzade) Ahmet Hamdi (Aksoy) ve Müdafaa- Hukuk teşkilatında da görev alan Halil İbrahim (Işık) Beyler de bölgede yaşanan sıkıntıları Ankara'ya aktarma hususunda rol oynamışlardır. Rahatsızlığı nedeniyle yurt dışına gönderildiği için sadece ilk altı ay aktif olan Ahmet Hamdi (Lakşe) Bey de ilk Meclis'teki bir diğer Ertuğrul Mebusudur.¹⁶ Topyekûn bir mücadeleye tutuşan yöre insanı uzun ve oldukça yıkıcı bu işgal sürecinin neticesinde tüm Anadolu gibi bağımsızlığına ulaşabilmiştir.

Millî Mücadele Döneminde Ertuğrul Sancağında Asayiş

Genel olarak 1921'in Ocak ayından 1922 senesinin Eylül ayı başına kadar işgal süreçleri yaşayan Ertuğrul Sancağında bu dönemde asayiş noktasında pek çok yerde olduğu gibi problemler gözlemlenmektedir. Mersin Mebusu Salâhaddin (Köseoğlu) Bey'in de ifadesiyle

“Yalnız bugün nazarı dikkate alınan şey, memleketin en mühim meselesi asayiş meselesi olduğu, binaenaleyh gerek ahvali hazırada ve gerek bu ahvalin binnetice bir sulha müncer olduğu zamanda bu memleketin emnü asayişine muktedir, tensik görmüş bir jandarma ile çıkmış olması keyfiyeti, Emniyeti Umumiyenin derecesini takdir edip harice bir muvaffakiyet göstermesi kendisinin üssülesası muvaffakiyeti olacak kadar ehemmiyetlidir. Ve bu noktai nazardan jandarmanın keyfiyeten ıslahına çalışmak behemehal lâzımdır.”¹⁷

Asayiş ve emniyetin bu denli önem arz ettiği bir süreçte, Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal (Güney) Bey'in belirttiği üzere işgal ile birlikte tüm memurlar çağrılmış, polisler Kayseri'ye sevk edilmiştir. Sonrasında merkez Gölpazarı'na taşınmış ve polis memurları da geri çağrılmıştır.¹⁸ Öncesinde ise bilindiği üzere Mondros Mütarekesi'nin jandarmayı da içeren maddelerinin uygulanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Mütarekenin beşinci maddesine göre sınırların korunması ve iç asayişin devamı için gereken asker kuvvetinin dışındakiler terhis edilecek ve yirminci maddeyle de terhis edileceklerin silah ve diğer malzemelerinin nasıl kullanılacağına dair verilecek talimata uyulacaktı.¹⁹ Sevr Anlaşması'nda jandarma güçleri en çok 35.000 kişi olabilir dence de Umum Jandarma Kumandanlığı Karargâhında istihdam edilen 223 kişiyle birlikte toplam 25.149 kişi

¹⁵ Öksüz, Akbaş, 2009.

¹⁶ TBMM Albümü 1920-2010, c. 1 (1920-1950), 2010: 27.

¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1: 376.

¹⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Şubat 1338, c.1, d. 1: 761.

¹⁹ Erim, 1953: 520, 523.

vardır.²⁰ Mütareke sonrası²¹ İşgal güçlerinin istedikleri gibi hareket eder hale gelmeleri ve özellikle Rum ve Ermeni tutukluları serbest bırakabilmeleri durumu Anadolu'nun asayiş noktasında da zorlu bir döneme girmesine neden olmuştur. Hapishanelerden kaçanlar, suçuna bakılmadan serbest bırakılanlar ile uğraşmak gerekliliği ortaya çıkmıştır.²² Ancak İstanbul'un bir şey yapamamazlığı karşısında, 21 Ağustos 1920'de Büyük Millet Meclisi tarafından 17 jandarma alayı ile 13 bağımsız jandarma taburundan ibaret bir jandarma teşkilatı meydana getirilmiştir. Buna göre İstanbul, Aydın, Ankara, Konya, Sivas, Adana, Trabzon ve Bitlis'te sekiz müfettişlik oluşturulmuştur. İstanbul Bölge Müfettişliği içinde İstanbul, Hüdavendigar, Karesi ve İzmit Jandarma Alayları ile Bağımsız Çanakkale ve Çatalca Taburları yer almıştır. Ertuğrul Sancağı dahilindeki asayiş ile ilgili meseleler de Hüdavendigar Jandarma Alayı merkezli çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.²³

Buradan hareketle özellikle Hüdavendigar'a bildirilen şikayetlerle Ertuğrul Sancağındaki asayiş ile ilgili problemleri görebilmekteyiz. Örneğin 1 Mart 1919'da Bilecik Mutasarrıflığından Hüdavendigar Vilayetine bildirilen şikâyetinde, milletin hükümete, hükümetin de millete karşı vazifelerinin olduğundan, millet hükümete vergi verirken hükümetin de milletin can, mal, ırz ve namusunu koruması gerekliliğinden bahsedilmiştir. *"Hükümetin millete karşı vazifesini yerine getirmediğini milletin görmesi halinde millet gerekeni bizzat kendisi yapacaktır"* denilerek asayişin bozukluğu anlatılmıştır. Yenişehir-Bursa, Yenişehir-İnegöl, Yenişehir-Bilecik, Gemlik-Orhangazi ve Yenişehir-İznik yollarının eşkiyalar tarafından basıldığı ve halka baskı uygulandığı söylenerek mevcut jandarma gücü ile asayişin muhafazası mümkün olmadığı için köylülerin can, mal ve ırz güvenliklerini sağlamak adına silahlı olarak nöbet tuttuğu ifade edilmiştir. Bu yüzden bölge için acil önlem alınması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Esasen halkın kendini ve memleketini savunmak için başvurduğu çareler Mütarekenin imzalanması sonrasında başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Mondros Mütarekesi gereği, 16 Aralık 1918'de Beşinci Menzil Müfettişliği, Bilecik ve çevresindeki tüm askeri birliklerin görevlerine son verildiği²⁴ ve bölgede bulunan birliklerin bir an önce Bursa'ya gitmeleri emrini vermiştir.²⁵

Karargâh-ı Umumi Üçüncü Şube tarafından 21 Aralık 1918'de Bilecik İstasyon Kumandanlığına çekilen telgrafla da Bilecik İstasyon Kumandanlığı'nın kaldırıldığı bildirilmiştir.²⁶ Bu ortamda, kolluk kuvvetlerinin yetersizliği, Millî Mücadelenin henüz oluşmadığı süreçte ayrılıkçı ve bozguncu hareketler ile adi nitelikli eşkiyalık

²⁰ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi- II 2002: 261, 264. 1922'de jandarma mevcudu ise şu şekilde belirtilmiştir: *"On dört bin altı yüz yirmi bir piyade; 5308 süvari, ceman 19.659'dur. Bu miktarın da iki bin üç yüzü mükellef efrattır."* Bak. TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1: 380.

²¹ Mondros Mütarekesi sonrası jandarmada yaşanan gelişmeler için Bak. Ek.1.

²² Bilgin, 2012: 32

²³ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi-I 2002: 198.

²⁴ Jandarmanın I. Dünya Harbi esnasında yaşadığı olumsuz dağılım sonraki süreci de etkileyecektir: *"Harbi Umumide maalesef ordu mevcuduna tensik için doğru ve yanlış olarak umum jandarma kutaatının talim görmüş efrat ve zâbitanı alınarak alaylara dördüncü tabur olarak verilince jandarma çırılçıplak kaldı ve kendisine her taraftan döküntü verildi. Tabii onlar harbe ötede beride zayı oldu. Enkazı toplamak istediler; o da kabil olmadı. Bu suretle memleketin büyük bir ümitle ve büyük masrafla esaslı bir surette mektepten yetiştirdiği efrat ve zâbitan dağıldı."* bak. TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1: 378.

²⁵ Bilgin, 2012: 32-33.

²⁶ Bilgin, 2012: 33.

faaliyetlerinden kaynaklanan huzursuzluklar giderek artış göstermiştir.²⁷ Millî Mücadelenin başlamasıyla da hem cephe gerisindeki isyanları bastırmak hem de düşmanla mücadele etmek gibi iki zorlu görev arasında sıkışıp kalan jandarmanın yoğun iş yükünü anlatması açısından Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey'in şu ifadeleri de değerli görülmelidir:

“Efendiler, yarım saat bir jandarma karakolunda oturacak olursanız baş döndürecek bir hal görürsünüz. Asker firarisi, tekâlifî millîye takibi, vazaiî mülkiye takibi, şakî takibi, adliye vazaiî, mülkiye vazaiî, bir karakolda yirmi nefer bulunursa ve bulunması lâzım geliyorsa bu vazaiî dolayısıyla karakolda bunlardan nöbetçi bile kalmaz. Bir köyde yarım saat oturunuz. Günde on defa jandarma gelir, araba lâzım, Ahmed firar etmiştir ve saire olmuştur gibi... Bunlara ağır ve azîm bir vazife tevdi etmişiz ve zannediyorum ki, bütün devair olamayacak bir işi bile üzerinden atmak için jandarmaya yüklüyor, jandarmanın vazifesi bu kadar çoktur, jandarma çok meşguldür.”²⁸

Jandarmanın meşguliyetine destek olması adına bu süreçte eğitim görmemiş, yaşları 40-45 civarında olanlardan inzibat unsurları da meydana getirilmiştir.²⁹ 1922'de sayıları 2300 olan gönüllü jandarmanın bulunduğu yeri iyi tanıyan, köyleri, yolları bilen kişilerden olması önemlerini artırsa da giderek azaltıldıklarını da bilmekteyiz.³⁰ Gönüllülerin çoğunun birbiri ile akrabalık bağı olan insanlardan oluşup bunların teşkilatlanmasının mevcut karargâhlar tarafından gerçekleştirildiği, disipline uymayanların mevcut yapılardan ayırıldığı bilinmektedir. Milis kuvvetlerin teşkilatlandırılmasına Osmaneli'ndeki Zafer Taburu örneği verilebilir. Bu dönemde pek çok grup karargâhı, “başıbozuk müfrezelerden muntazam alay, firka ve kolordu meydana getirmekle görevlendirilmiştir” ve bunlardan biri de Zafer Taburu'dur. İstanbul'dan Anadolu'ya firar eden Mustafa Bey Alayı (sonrasında 15. Alay adını almıştır) subaylarından da faydalanan Zafer Taburu, milislerin, özellikle de kendi köylerinin kurtarılmasını amaçlayan ve emir-komuta noktasında problemlili olan çetelerin teşkilatlandırılmasında büyük rol oynamıştır ki bunun neticesinde Bursa'ya önemli taarruzlar gerçekleştirecek kıtalar ortaya çıkarılmıştır.³¹ Yöredeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin inzibatı sağlama adına meydana getirdiği müfrezeler arasında yer alan Hacı Zafer Efendi, Nafiz Efendi ve Raif Efendi Müfrezelerinin de özellikle Gündüzbey ve İnönü'deki mücadelelerdeki başarıları gözden kaçırılmamalıdır.³²

Garbi Anadolu Umum Kuva-yı Millîye Komutanı Ali Fuat Paşa, Bilecik'e çağırıldığı Batı Cephesi komutanlarına 14 Ekim 1919'da görev dağılımı yapmıştır. Ancak bu görüşmenin ardından İzmir Cephesi'ne doğru hareket halindeyken Seyitgazi'da İstanbul Hükümeti tarafından durdurulmuştur.³³ Öte yandan Ali Fuat Paşa gerek Sivas Kongresi gerekse Amasya Görüşmeleri esnasında İstanbul yönünden gelebilecek İngiltere ve

²⁷ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, c. II: 103.

²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1: 385.

²⁹ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi-II, 2002: 105.

³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1: 378.

³¹ Yazman, 1999: 195-200.

³² Yılmaz, 2007: 15-16.

³³ Türkmen, 2001: 226

hükümet temelli tehditlere karşı Eskişehir-Bilecik tarafında set oluşturmuştur.³⁴ 25 Temmuz 1920’de ise Garp Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa Garp Cephesi mıntikasında yer alan bütün kuvvetlere görev taksimatıyla ilgili bir emir tebliğ ederek Bilecik mıntikasında Ertuğrul Grubu (11. ve 61. Fırkalar) Bursa ve İzmit arasındaki doğuya ilerleyecek düşmanı Sakarya’nın batısında durdurmak, 24. Fırka ile birlikte hareket ederek Garp Cephesi Kumandanlığı tarafından talep edildiğinde verilmek üzere iki alay piyadeyi diğer istikâmetler için hazır bulundurmakla görevlendirilmiştir. İlk düzenli birlik Ertuğrul Grubunun teşkiliyle Yenişehir-İnegöl hattında yeni bir cephe oluşturulmuş ve Bursa üzerinden ilerleyen düşman bu cephedeki savunma sayesinde durdurulmuştur.³⁵ Bu sırada 25-26 Nisan 1920 gecesi Fevzi (Çakmak) Paşa İstanbul’dan Ankara’ya geçmek için Lefke’de karargahında bulunan Ali Fuat Paşa’nın yanına gelmiş, Ali Fuat Paşa’nın kurmay başkanı Binbaşı Saffet (Arıkan) Bey’in Mustafa Kemal Paşa ile gerçekleştirdiği telgraf trafiğinin ardından ertesi gün buradan ayrılmıştır. Saffet Bey’in telgraflarına olumlu yaklaşmayan Mustafa Kemal Paşa’yı Ali Fuat Paşa’nın ikna ettiği görülmektedir. Henüz 15 gün öncesine kadar Harbiye Nazırı olan Fevzi Paşa’nın Ankara’ya yönelik olumsuz tutumunun Mustafa Kemal Paşa’daki tesirinin devam ettiğini söyleyebiliriz.³⁶

Açılan yeni cepheyi incelemek üzere 27 Temmuz 1920’de de Ankara’dan hareketle bölgeye gelen Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki heyet Bilecik’te Kolordu Kumandanı ve Ertuğrul Grubu Kumandanı Miralay Kazım (Özalp) Bey tarafından karşılanmış, daha istasyondaiken bazı küçük birlikler teftiş edilmiş ve o gece Bilecik’te geçirildikten sonra ertesi gün Eskişehir istikametine doğru gidilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın 9 Ağustos’ta TBMM’de verdiği bilgiye göre aynı gün heyet trenle³⁷ Karaköy İstasyonuna ve oradan da arabalarla geç bir saatte Pazarcık’a geçmiştir. *“Pazarcık Bursa istikametinde ve vaziyete göre ve her vakit fevkalâde mühim olan bir sevkülceys istikametinde bulunuyordu”* yorumunda bulunan Mustafa Kemal Paşa, bu karargâhta bulunan olağanüstü düzenli birliklerden de bahsetmiştir. Ertesi gün İnegöl istikametine hareket edilip ana mevziye ulaşılmış, akabinde tekrar Pazarcık’a dönülüp Karaköy İstasyonundan Ertuğrul’a geçilmiştir. Ertuğrul Gurubu için Mustafa Kemal Paşa’nın şu sözleri de önem arz etmektedir:

“Efendim bu gurup mühim olarak iki istikameti ihtiva ediyor, biri Bursa İnegöl, Eskişehir; diğeri Bursa ve Bilecik üzerindedir. En mühim istikamet

³⁴ Kocahanoğlu, 2005: 230, 232.

³⁵ Hülagü, 2001: 150-151. Bilgin, 2012: 148.

³⁶ Aydemir, 1999: 237-239.

³⁷ Bu dönemde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de odun sıkıntısı nedeniyle trenlerin hareketliliği ile ilgilidir. Örneğin 14 Kasım 1920 tarihinde hareket edecek olan Afyon-Eskişehir ve Afyon-Konya askeri trenleri odun olmadığı için hareket edememiş, öncesindeki dört tren de aynı nedenden on altı saat beklemek zorunda kalmıştır. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Kasım 1336, c. 6, d. 1: 5. Ayrıca Temsil Heyeti İstanbul’un işgali sonrası Arifiye-Konya, Eskişehir-Ankara, Konya-Yenice ve Uşak-Afyon ile Toros-Amanos Hatlarının yabancı şirketlerle bağlantısını kesmiş; 23 Mart 1920 itibarıyla de 20. Kolordu Kumandanlığı Ankara-Eskişehir, Eskişehir-Konya-Ulukışla ve Eskişehir-Bilecik hatlarını kendi kontrolü altına almıştır. 18 Temmuz 1920’de Anadolu-Bağdat Demiryolları Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuştur. Eskişehir-Bilecik de dahil hatlardan bir kısmı demiryolu idaresinin de başında yer alan Behiç (Erkin) Bey’in yönetimine verilmiştir. Fakat Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonucu TBMM’nin elinde sadece Ankara-Polatlı ve Yenice-Konya-İshaklı Hatları kalmış; savaş esnasında Polatlı-Bilecik arasındaki demiryolları çok fazla tahrip edilmiştir. bak. As, 2013: 74-77.

İnegöl'dür ve bunun üzerindeki heyet de kabiliyet itibariyle şayanı emniyet bir kıta olmaktadır. Yine aynı istikameti icabında muhafaza etmek veyahut aynı mevkii tehdit eden Yenişehir üzerinde de Kâzım kuvvetleri bulunmaktadır ki bunun heyeti umumiyesi itibariyle ve düşman şarka hareketinde bu iki ufak, fakat ehemmiyetli cephelerimizden bir veya diğer parçasına çarpar ve iki grup düşman üzerine müessir olur ki bu grubun sağ cenahı Kâzım Bey kit'asıdır. Bu kıtaatan Adapazar havalisinde bulunan ve bunun daha ilerisinde ayrıca kıtaat mevcuttur. Kâzım kıtaatında olduğu gibi Arif kıtaatının da tezyidi ve daha gerilerde kıtaat teşkil ve tensikiyle iştigal edilmektedir.”³⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye bir diğer gelişi ise aynı yılın sonunda olmuş; 5 Aralık 1920'de Bilecik İstasyon binasında İstanbul Hükümeti temsilcileriyle bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bilecik Mülakati işgal devletlerinin Sevr'i Ankara'ya kabul ettirme çabalarından birisi olup bu çabasında İstanbul'un Ankara'yı ikna etmesine yönelik bir plan uygulanmaya çalışılmıştır. Bu plan doğrultusunda İstanbul, Ankara ile irtibata geçmiş ve görüşme Bilecik İstasyonu'nda yapılmıştır. Dahiliye Nazırı İzzet Paşa başkanlığındaki İstanbul Heyetinde Bahriye Nazırı Salih Paşa, Ziraat ve Ticaret Nazırı Hüseyin Kazım, Bern Büyükelçisi Cevat, Babıali Hukuk Müşaviri Münir (Erteğün), Rasathane Müdürü Fatin (Gökmen), Topçu Binbaşı Hasan, İzzet Paşa'nın yaveri Yüzbaşı Naci Ali ve Bahriye Yaveri Yüzbaşı Hikmet, Polis Kemal yer almıştır.³⁹ TBMM ve Hükümeti Başkanı Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki Ankara heyetinde ise zaten Bilecik'te bulunan Erkan-ı Harbiye Reisi ve Umum Garp Cephesi Kumandanı Edirne Mebusu İsmet Paşa, Karesi Mebusu Kazım (Özalp) Paşa, Saruhan Mebusu Celal (Bayar), Antep Mebusu Kılıç Ali, Eskişehir Mebusu Eyüp Sabri (Akgöl), Denizli Mebusu ve 1916'da Ertuğrul Mutasarrıflığı yapmış olan Hakkı Behiç, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü (Aydındağ) bulunmuştur. Ankara'dan gelirken Çerkez Ethem ve kardeşi Saruhan Mebusu Reşit Bey de getirilerek Bilecik'teki İsmet Paşa ile görüştürülmesi düşünülmüşse de kendisinin 4 Aralık'ta Hacı Şükrü Bey'le firar etmesi hadisesi de bu sırada yaşanmış, peşinden Kazım Paşa ile Reşit Bey gönderilmiştir. Tafsilatlı olarak Nutuk'ta anlatılan olayla ilgili Mustafa Kemal Paşa Çerkez Ethem'in amacının Düzce'deki Sarı Efe güçleri ve Lefke'deki Gök Bayrak Taburunu kendine katarak ve Demirci Mehmet Efe'nin de kendisiyle bir isyana kalkışmasını sağlayarak cephe kumandanlarını kendine bağlamak ve subayların karşılık vermelerini önlemek olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Nitekim TBMM'nin 29 Aralık 1920 tarihli gizli celsesinde de bu konu üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın ifadelerinden anlaşılacağı üzere düzenli ordunun kurulmuş olmasına karşın bölgedeki düzensiz ve silahlı oluşumların varlığını devam ettirerek ordu emrine girmeden geri durmaları ve Çerkez Ethem'in de aynı düşüncüyü savunması işgaller esnasında yaşanan sıkıntılı meseleler arasındadır ki Gök Bayrak Taburu da Mustafa Kemal Paşa açısından bu süreçte aynı bağlamda değerlendirilmiştir. Adı geçen taburun Bilecik'te verdiği rahatsızlıklar nedeniyle

³⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 9 Ağustos 1336, c.1, d. 1: 118-119.

³⁹ AYTEPE, 2004: 28-29. TÜRKER, 2017: 82.

⁴⁰ M. K. ATATÜRK, *Nutuk-II*: 521-530. TBMM Albümü 1920-2010: 21-24, 55.

İsmet Paşa tarafından tedip hareketine uğrayacakken isyan ettiğinden, akabinde “uslandığı”ndan bahsetmiştir.⁴¹

Gök Bayrak gibi tümen içindeki müfrezelerin ayrı statülerinin çift başlılık yaratması ve Çerkez Ethem’in bunları kendi etrafında toplama çabası bu dönem Bilecik de dahil Batı Cephesi’nin önemli problemlerinin başında gelmektedir. Aslında konu Yeşil Ordu kapsamında ele alınmalıdır ve Bilecik’e gelen Ankara Heyetindeki isimlerin çoğunun da Yeşil Ordu içinde yer alması tesadüf değildir. Nitekim Reşit Bey, Hakkı Behiç Bey ve Celal Bey Yeşil Ordu yöneticilerindedir.⁴² Bu isimler İstanbul ile görüşmede olması gereken isimlerden ziyade Çerkez Ethem’in İsmet Paşa ile konuşması esnasında yer alması gerekenler izlenimi vermektedir. Kısacası Bozüyük’te mühim katkıları olan Çolak İbrahim Bey’in İkinci Kuvayı Seyyare, kendisinin de Birinci Kuvayı Seyyare’nin başına getirilmesine karşı çıkan ve “Umum Kuvayı Seyyare ve Kütahya Havalisi Kumandanı” unvanını kullanmaya devam ederek Garp Cephesine rapor vermeyi bırakıp irtibatı kesen, Kuvayı Seyyare’nin düzenli orduya katılmayacağını, kimsenin emrine girmeyeceğini ilan eden Çerkez Ethem’in Bilecik Mülakatı esnasında ve İnönü Muharebeleri sürecinde yaşadığı bu durum bölgedeki tehlikenin boyutlarını göstermesi açısından mühimdir.⁴³ Esasen Ankara’dan gelişte ana mesele bölgedeki düzenli ordu ve seyyar birlikler arasındaki problemin halli için İsmet Paşa-Çerkez Ethem görüşmesinin sağlanmasıdır. Neticede Mustafa Kemal Paşa’nın Bilecik Mülakatından bir sonuç alınmayacağını bildiği muhakkak, çünkü neyi konuşmak için olarak belirlenmesi tesadüf değildir. Çerkez Ethem’in bu bölgedeki milis güçler üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet söz konusudur. Erkan-ı Harbiye Reisi ve Umum Garp Cephesi Kumandanı bulunan İsmet Paşa Bilecik’te olduğu için ve amaç Çerkez Ethem’le İsmet Paşa’nın görüştürülmesi olduğundan burada buluşmuştur. İki mühim gelişme de Bilecik’te olacaktır, yalnız Çerkez Ethem kaçmış, mülakattan da sonuç alınmamıştır. Öte yandan Çerkez Ethem Millî Mücadele’nin aleyhinde hareketliliğini sürdürürken Gökbayrak Taburunun muharebelerde önemli rol oynadığı da belirtilmelidir.

Birinci İnönü Muharebesi’nin hemen öncesinde, 1 Ocak 1921’de Pazarcık’ın 10 km kuzeyindeki Yunan gücüne baskın düzenleyip mühimmat ele geçiren Gök Bayrak Taburu, 5 Ocak’ta İznik’te konuşluydu ve Batı Cephesinin ana kuvvetleri Çerkez Ethem ile uğraştığı için Yunan saldırısına karşılık verecek birlikler olarak 24 ve 11. Tümenler ile Gök Bayrak Taburu kalmıştı. 6 Ocak’ta da Yenişehir’le irtibat halinde olabilmek adına Gök Bayrak görevlendirilmiştir. Tabur 6-7 Ocak’ta Körişan, Çungur Boğazı ve Karakaya’da görevlendirilmiştir. 9 Ocak’ta da Lefke-Köprühisar yoluna bir bölük yerleştirme, Orhangazi ve İznik’teki kuvvetleriyle düşmanı yandan sıkıştırma, düşmanın Köprühisar tarafından ilerlemesini engelleme, tabur komutanlığı elindeki cephanenin bir kısmını Taraklı üstünden acilen Kütahya’ya gönderme görevi Gök Bayrak’a verilmiştir. V. Süvari Alayı’nın baskısı ve Gök Bayrak Taburu’nun kuzeyden saldırısıyla Yenişehir, kurtarılmıştır.⁴⁴ Esasen Ertuğrul’da bir bütün halinde düşmana karşı durulmuştur ki Pazarcık, Söğüt, Bozüyük ve

⁴¹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 29 Kanunuevvel 1336, c. 1, d. 1: 282, 284.

⁴² Bozkurt, 2015: 19.

⁴³ M. K. Atatürk, *Nutuk-II*: 523. İsmet İnönü, *Hatıralar*: 208.

⁴⁴ Tavukçu, 2019: 47, 54, 57, 61, 66, 111.

İnönü’de halkın siperlerin kazılması, silah ve iaşenin taşınmasında etkin rol oynadığı bilinmektedir. Örneğin köylülerin nakliye konusundaki yardımları, askerin hızlı hareket etmesini sağlayarak İnönü Muharebelerindeki başarıyı etkilemiştir. Askerin azlığına karşı halkın yardımları dikkate değerdir. Fakat asker azlığı⁴⁵ aynı zamanda halkı asayiş noktasında zorda bırakmıştır. Öte yandan Konya Mebusu Refik (Koralan) Bey’in Bileciklilerin görüşlerini Meclis’te dile getirerek Kuva-yı Millîye’yi emir-komuta zincirinin olmadığı düzensiz güçler olarak gören yöre halkının düzenli birliklere ise güven duyduğuna dair ifadeleri sıkıntılarının bir başka boyutunu daha ortaya koymaktadır.⁴⁶ Fakat yine de güven ve asayiş konulu sıkıntılarının tamamen çözümsüz kaldığını da söyleyemeyiz.

Nitekim 19 Kasım 1919’da asayişsizlik ile ilgili çıkan bir olaya dair rapordan İnegöl’ün Yeniçörük Karyesini basan ve hayvanlara el koyan eşkıyanın Bursa jandarması tarafından derdest edildiği ve Bursa Divan-ı Harb Örfiyesine gönderildiği görülmektedir.⁴⁷ Bölgenin Bursa ve İstanbul’a yakın olması nedeniyle buradaki Ermeni ve Rumların Müslüman köylerine devamlı saldırılar düzenlediği, Bursa-İstanbul yolundaki arabaların eşkıyalar tarafından soyulduğu, sadece Yenişehir ve İnegöl’den bir milyona yakın hayvanın Rumlar tarafından çalındığı ve Bursa Ovasının çalıntı hayvanlarla dolup taşıdığı dönemin belgelerinden okunabilmektedir. Öte yandan sadece Ermeni ve Rumların eşkıyalık yapmadığına da dikkat çekmek gerekmektedir. İnegöl’deki Ali Rıza Bey Çetesinin bölgedeki tarlaların mahsullerini çaldığı ve köylülerin açlıkla mücadele etmek zorunda kaldığına dair bilgi⁴⁸, 13 Aralık 1920 tarihli telgrafta görülmektedir. 25 Haziran 1921 tarihli telgrafta Kıpti Hüseyin, Abaza Rıza ve Rasim gibi eşkıyaların soygunlarından bahsedilmiş; Pazarcık, Yarhisar, İnegöl coğrafyasında eşkıyalık yapanların olduğu ifade edilmiştir.⁴⁹ Konuyla ilgili olarak Ertuğrul Mebusu Necip (Soydan) Bey’in “Osmanlılık şerefini, İslamlık ve Türklük şerefini ve bilhassa Osmanlılık şerefi askerisini tezlil eden bir takım hapisane kaçkını canı, rezil, namussuz cebin adamlar, mahlûklar vardır. Bunu inkâr etmeyelim. Artık bunlar vatani mahvediyor, tezlil ediyor, memleketi içinden kemiriyorlar”⁵⁰ sözleri de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Benzeri hadiseler Ertuğrul Sancağına bağlı Yenişehir’de de köylere baskın yaparak halkın malına zorla el koyma, ev ve dükkânları yağmalama, Millî Mücadele taraftarlarını tutuklama şeklinde yaşanmıştır. Konuyla ilgili bilgilendirmeyi TBMM’de yapan İktisat Vekili Mahmut Celal (Bayar) Bey, Ertuğrul Ziraat Memuru Hüseyin Fehmi’nin 16 Kasım 1920’de yazdığı şu raporu da okumuştur:

“Yenişehir kazasının Yunanlılar tarafından hini istilâsında icra edilen mezalim ve tahribat ve hasaratın tahkik ve tesbiti maksadiyle merkezi livada teşekkül eden heyeti keşfiye meyanında Yenişehir’e ve ihrak edilen kuraya 4

⁴⁵ Millî Mücadele döneminde askerin sayısının azalmasında soğuk hava etkisiyle artan hastalıkların da etkisi fazladır. Kış hastalıkları özellikle gece yürüyüşlerinin de tesiriyle daha da çoğalmıştır. *Bak.* Yazman, 1999: 113.

⁴⁶ Cebesoy, 2007: 61. Güneş, 2009: 312-313.

⁴⁷ Yetik, 2019: 54.

⁴⁸ İnegöl’den aynı Bilecik, Bozüyük ve Lefke’de de açlıkla mücadele edilmiş, Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Bey’in ifadesiyle “yirmi bin kişi ölmeye mahkûm” hâle gelmiştir. *Bak.* TBMM Zabıt Ceridesi, 7 Nisan 1337, c. 9, d. 1: 388.

⁴⁹ Yetik, 2019: 55-57.

⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Kasım 1336, c. 6, d. 1: 20.

teşrinisani 1336 tarihinde azimet olunmuş ve ikmali tahkikatı müteakib 10 teşrinisani 1336 tarihinde merkezi livaya avdet olunmuştur. Hulâsai tahkikat ve müşahadat berveçhizir arz olunur:

Yenişehir merkez kazasının iki yüz adedden ibaret bulunan bilûmum dükkân, mağaza ve çarşısı, eşyalarıyla beraber Hükümet binası ve bunun dahilinde bulunan Ziraat bank şubesi, Posta ve telgrafhane, Jandarma, Düyunu umumiye ve Belediye dairesi, üç otel, altı han, dört fırın, iki hamam, bir eczahane, bir tekke ve iki imarethane ve en mamur otuz dokuz hane ve yedi karye kamilen ve yedi karye yarı yarıya ve dört karye kısmen ihrak edilmiş ve on dört karyenin emval ve eşyası ve zehairi ve araba ve hayvanatı ve nefsi kasabanın bilûmum eşyayı beytiyesi kamilen alınıp götürülmüştür. Bundan başka kasaba ve köylerin ileri gelen ahalisinden bini müteceviz eşhas esir olarak götürülmüş, erkek ve kadın olmak üzere dört yüz kişi dahi katil ve adedi namalûm kız ve kadınların ırz ve namusları hetkedilmiştir. Karyelerin ihrakı esnasında havfından dışarı çıkmayıp haneleri derununda kalan birçok aile ve çocukların muhterik olarak enkaz altında kaldıkları görülmüştür. Yenişehir kazasına ait olup eylevm düşmanın tahtı istilâsında bulunduğu cihetle gidilmesi kabil olmıyan kura ile bunlara pek yakın olan kuranın miktarı hasaratı dahil olmadığı halde yalnız salıfüzükir kasaba ve kuranın hasaratı umumiyesi komisyonumuzca yedi milyon lira raddesinde takdir ve tesbit edildiği berayi malûmat arz olunur efendim."⁵¹

İşgaller esnasında yaşanan eziyetler nedeniyle halkın çoğu evinden çıkmaya korkar olmuş; evlerin duvarları delinerek tüneller açılmış, pek çok kişi de kasaba ve köylerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁵² Nitekim Celal Bey'den sonra söz alan Karesi Mebusu Vehbi (Bolak) Bey Ertuğrul Sancağında yakılan bu yerlerin halkının bir kısmının yaralandığını, bir kısmının esir alınıp götürüldüğünü⁵³, ancak kalanların evsiz barksız kaldığını belirtmiştir. Karesi Mebusu Hasan Basri (Çantay) Bey de konuyla ilgili olarak Ertuğrul Mutasarıfının halka kalacak yer bulmadığı için uyarılması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴

⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Kasım 1336, c. 6, d. 1: 19.

⁵² Boykoy, 2010: 50.

⁵³ Ertuğrul'dan esir alınanlardan geriye dönebilenlerin bir kısmının bilgileri şöyledir: Hasan kerimesi Şayeste (Söğüt), Azman Haliloğlu Mehmed (Söğüt), Yaylacık Karyesinden Hasanoğlu Ahmed (Bilecik), Deresakarı Karyesinden Hasanoğlu Ahmed (Bilecik), Deresakarı Karyesinden Mehmedoğlu Mustafa (Bilecik), Pazar Mahallesinden Yusufoğlu Ali Molla (Bilecik), Ayasuluk Karyesinden kolcu Osman (Bilecik), Pazarcık Nahiyesi Rıza Çavuş (Bilecik), Pazarcık Nahiyesi Hacı Ömeroğlu Hatip Halil Efendi (Bilecik), Pazarcık Nahiyesi Salıhoğlu Recep, Hayratiler Karyesinden Sofioğlu Molla Osman (Bilecik), Hayratiler Karyesinden Safioğlu Molla Mustafa (Bilecik), Hayretiler Karyesinden Molla Mustafa Damadı Faik, Hayretiler Karyesinden Muhtar Molla Ahmed (Bilecik), Hayretiler Karyesinden Kara Eminoğlu Ali (Bilecik), Hayretiler Karyesinden Ahmedoğlu Yusuf (Bilecik), Hayretiler Karyesinden Osmanoğlu Mehmed Ali (Bilecik), Balçıkhisar Karyesinden Çolak Recep (Bilecik), Kızılcıpınar Karyesinden Alioğlu Mehmed Ali (Söğüt), Abbaslık Karyesinden Basmacıoğlu İsmail (Bilecik), Alioğlu Cemal (Söğüt), Reşadoğlu Osman (Söğüt), Durmuşoğlu İsmail (Söğüt), İbrahimioğlu Mehmed (Söğüt), Mustafaoğlu İbrahim (Söğüt), Hasan Ustaoğlu Ahmed (Bilecik), Osmanoğlu Hacı Mehmed (Bilecik), Bozoğlu Hasan Onbaşı (Bilecik), Saidoğlu Rasim (Bilecik), ... oğlu Mustafa (Lefke), İsmailoğlu Recep (Lefke), Hasanoğlu Salih (Bilecik), Velioglu Kamil (Söğüt). *Bak. Taşkıran, 2005: 330-349.*

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Kasım 1336, c. 6, d. 1: 19-21.

Aynı şekilde Bozüyük'ün Bozalan köyünden de insanların yaşadıkları vahşet nedeniyle dağlara kaçtıkları da bilinmektedir ki evlerini bırakıp gitmeleri üzerine buradaki eşya ve hayvanları da Yunanlar gasp etmişlerdir. 16 Nisan 1921 tarihli rapordan buradaki zararın 1034 lira 890 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Bozüyük'ün Akçapınar, Alibeydüzü, Çaydere, Daridere, Günyarık, Hamidiye, Kapanalan, Karabayır, Kızıltepe, Kuyupınar ve Revnak köyleri de askeri talimat doğrultusunda tahliye edilmiştir. Günyarık köyüne dair 14 Nisan 1921 tarihli tutanakta köyden gidemeyenlerin işgal kuvvetleri tarafından eziyete maruz kaldığı yazılmıştır. Ayrıca cami ve evlerden alınan Kur'an-ı Kerim yapıklarının abdesthanelere atıldığı, köyde kalan yaşlılara eziyet edildiği, gıda malzemelerinin kirletildiği, evlerin tahrip edildiği ifade edilmiş ve jandarmanın yetişmesi üzerine köyün yakılmaktan kurtulduğu yazılmıştır.⁵⁵ Genel manada Bozüyük'te pek çok yer yangın yerine dönmüştür ki İkinci İnönü Muharebesi esnasında yaşanan bu hadiseler, Garp Cephesi Kumandanı ve Büyük Erkânıharbiye Reisi İsmet Paşa'nın 30 Nisan 1921'de Ankara'ya çektiği telgrafta da belirtilmiştir: "...Gündüzbey şimalinde, sabahtan beri sebat eden ve dümdar olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzuyla gayrimuntazam çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok, Bozüyük yanyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silahlarımıza terk etmiştir."⁵⁶ İnönü Muharebelerinin yaşandığı yer olan Ertuğrul'da başta Bozüyük olmak üzere pek çok yer yangın yerine dönmekle beraber düzenli ordunun bu ilk başarılarıyla düşman da Türk milletinin makus talihi de yenilmiştir.

Bu dönemde Söğüt de Bozüyük gibi Ertuğrul Sancağında neredeyse tamamının yandığı bir başka yerleşim yeridir ki burada Rum evleri hariç diğer evler ve camiler yağmalanıp yakılmıştır. 23 Nisan 1921'de Yunan Hariciye Vekâletine gönderilen notada da belirtildiği üzere "*Bilecik ve Söğüt'teki binlerce evin olduğu mahalleler enkaz yığına dönmüştür. Orman ve dağlara kaçamayan halk çok büyük işkencelere maruz bırakılmış ve katledilmiştir.*" Aynı şekilde Ertuğrul Gazi Türbesi de yağmalanmış⁵⁷, sanduka kırılmış, toprağı eşelenerek altın aranmıştır.⁵⁸ Bilecik merkez de Yunanlar tarafından bu süreçte olduğu gibi yakılmış ve su yolları da tahrip edilmiştir.⁵⁹ Benzer şekilde Lefke'nin ve Yenişehir'in de Yunan ordusu tarafından yakıldığına dair bilgiler mevcuttur.⁶⁰ Konuyla ilgili olarak 4 Nisan 1921'de Mecliste Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi (Ülkümen) Bey'in ifade ettiği üzere "*Yunanlılar; işgalleri sahasında bulunan mahallerde yapmadık zülüm bırakmadılar. Kesiyorlar, ırza, mala tecavüz ediyorlar, tahribat yapıyorlar. Hepimiz işitiyoruz ne Bilecik kalmış ne Söğüt kalmış ne türbelerimiz kalmış ve ne de mesacidimiz kalmış. Hiçbir şey kalmamıştır. Dönerken tahribat yapıyorlar...*"⁶¹ İşgaller sürecinde sadece Ertuğrul Gazi Türbesi değil, Şeyh Edebalı Türbesi de bu saldırılara maruz kalmıştır.

⁵⁵ Sarıkoyuncu-Akbaş, 2011: 189-191.

⁵⁶ İsmet İnönü, *Hatıralar*: 241.

⁵⁷ Konuyla ilgili olarak Hariciye Vekaleti tarafından İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan Dışişleri Bakanlıkları ile Rus Dışişleri Komiserliğine gönderilen protesto için bak. Ek. 2.

⁵⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 22 Ocak 1337, c.1, d. 1: 327. TBMM Gizli Celse Zabıtları, 18 Haziran 1338, c.3, d. 1: 475. Sarıkoyuncu-Akbaş, 2011: 193.

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 11 Şubat 1341, c. 13, d. 2: 346-347.

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Ocak 1337, c. 7, d. 1: 347. TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Mart 1338, c. 18, d. 1: 14.

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Nisan 1337, c. 9, d. 1: 365.

Nitekim Dahiliye Vekili Ali Fethi (Okyar) Bey, 29 Aralık 1921'de konuyla ilgili olarak Mecliste şunları söylemiştir:

“...Efendiler en mukaddes ve aziz maneviyatımıza da her fırsattan bilistifade gayet şeni bir surette tecavüz etmişlerdir. Ezcümle Ertuğrul'un Söğüt'teki merkadi mübarekini bomba ile berhava etmişlerdir. Yine Şeyh Edebali'nin Bilecik'teki merkadi mübarekindeki örtüleri parça parça etmişlerdir. Gerek bu türbelerde ve gerek cevamiî mukaddesede mevcut olan Kuranı azîmüştan nüshalarını tahkir olmak üzere parça parça etmişlerdir ve ahalinin yüzlerine atmışlardır. Bunların bu surette ahalinin en aziz mukaddesatına, onların hayatına, ekmeğine vâki olan tecavüz ve şenatleri cidden şayanı nefret ve âlemi medeniyet nazarında mucibi tel'in bir harekettir. Efendiler bu hususta yapmış oldukları mezalim tasavvurun fevkindedir...”⁶²

Ertuğrul halkına yönelik zulüm yaşanan mekanlara, maneviyatı yüksek yapılara ve ayrıca resmi binalara da yönelmiştir. Nitekim bu tahripkâr tutumu, Ertuğrul'un tüm askeri binalarında görebilmek mümkündür. Örneğin Askeri Polis Teşkilatı Bozüyük Şube Müdürü Hüseyin Hüsnü Bey'in 30 Ocak 1921 tarihli raporundan Söğüt Jandarma Dairesindeki mefruşatın işgalciler tarafından götürüldüğü öğrenilmektedir. Ertuğrul Jandarma Kumandanlığının 6 Kasım 1920 tarihli ve 7060 numaralı raporuna göre jandarma dairesi de tamamen yakılmış ve buradaki kayıtlar yok edilmiş, haberleşme hatları kesilmiştir.⁶³ Ertuğrul'da mabet, dini kurumlar ve gelirlerine yönelik 425.000, içindeki eşyalara yönelik olarak da 180 bin liralık tahribat olmuştur ki toplamda 605 bin lira hasar ortaya çıkmıştır.⁶⁴ İkinci İnönü Muharebesinin yaklaşık bir ay sonrasında Ertuğrul, Bozüyük ve Söğüt'teki yakılan yerleşkelerin yeniden imarının planlanmasıyla uğraşılmaya başlanmıştır.⁶⁵ Ancak sonrasındaki süreçte Ertuğrul iki kez daha işgale maruz kalmıştır. Öncesinde yaşananlar ise Ertuğrul Jandarma Tabur Kumandanlığının 6 Kasım 1920 tarihli raporunda detaylı olarak yazılmıştır ki Yunanlıların burada yaptıkları zarar, ziyan, eziyet ve işkenceler ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Buna göre Yunan işgalinin sadece beş gününde Yenişehir'de “Hükümet Konağı, Jandarma Dairesi, Mahbushane, Telgrafhane, Düyün-u Umumiye Dairesi ve yüz altmış üç dükkân, yedi han, iki hamam, bir tekke ve otuz kadar hane” yakılmıştır. Bunun öncesinde Yunan askerleri ile birlikte yörenin yerli Hıristiyanları Derbent, Marmaracık ve Seloz'ü yağmalamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere yangın sonrasında da sağlam kalan yerler yağmalanmış; Yunanlar tarafından para ve ziynet eşyaları ile evde kullanılan sağlam haldeki malzemelerin hepsi otomobillerle götürülmüştür. Ayrıca camilerin halı, seccade ve perdeleri de alınmış; Cami-i Kebir'de bulunan Kur'an-ı Kerim'in kabı kırılmıştır.⁶⁶ Bölge halkının maddî ve manevî tüm kıymetlerine yönelik bu saldırılar, verilen zararların çok yönlü ve büyük boyutlu olduğunu

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, 29 Aralık 1337, c. 15, d. 1: 238.

⁶³ Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, c. II: 107.

⁶⁴ Kocaoğlu, 2008: 43.

⁶⁵ BCA, 30.18.1.1./3.18.17.

⁶⁶ Koca, 2010: 134-135.

göstermektedir ki psikolojik yönden yıpratmaların yoğunluğu dönem incelemelerinde gözden kaçırılmamalıdır.

Aynı rapora göre Ertuğrul'dan yaklaşık dört yüz sivil insan evlerinden alınarak Gemlik tarafına götürülmüştür. Bazı kızlara tecavüz eden Yunanlar; Köprühisar, Ebeköy, Kızılhisar, Akdere, Mecidiye, Kavaklı, Kadıkalktı, Karaköy, Kirazlıyayla, Reşadiye ve Örencik'i tamamen yakmış, halkın eşyalarına, mahsullerine, arabalarına ve hayvanlarına el koymuşlardır. Bahsi geçen yerleşim yerlerindeki köylüler çevredeki diğer köylere göç etmişlerdir. Resmi binalardaki kayıtlar ve defterler de bu süreçte kurtarılamamış, jandarma kayıtları da dahil hepsi yanmıştır. Yenişehir Jandarma Bölüğü Kumandanlığı'nın raporuna göre yaşanan hadiseler esnasında taşınamayan mallar üç milyon lira ederinde hasara yol açmıştır.⁶⁷ İkinci İnönü Muharebesi'nden⁶⁸ sonra Ertuğrul'da gerçekleşen sıkıntıları yerinde saptamak, bölgedeki tahribatın boyutunu belirlemek, hayatını kaybedenlerin sayısını öğrenmek ve hadiseleri fotoğraflandırarak kanıtlar dünyaya duyurmak adına Garp Cephesi Kumandanlığı bir talimatnameyle III. Süvari Fırkasından; 1., 61. ve 24. Fırkalarla Ertuğrul Mutasarrıflığından inceleme heyetleri oluşturulmasını istemiştir:

“...Birinci Piyade Fırkası: Bilecik, Pazarcık, Aksu, Teke “dâhil” hattının garbındaki süvari fırkasının hududuna kadar olan kısım. 61. Fırka: Pazarcık, Karaköy, Hayriye “hariç” hattının şimalindeki ve Birinci Fırka hududuna kadar düşmanın geçtiği arazi kısmı. 24. Fırka: 61. Fırka muntikasının cenubunda I. Fırka hududuna kadar düşmanın geçtiği arazi kısmı. Ertuğrul Mutasarrıflığı; bu heyetlere civar nevahi (nahiye) müdürlerini ve jandarma kumandanlarını ilhak etmek (katmak) suretiyle muavenet edecektir. Vesaik Heyet-i ihtiyariyenin mazbatalarına (tutanağına) ve fırkalardan lüzum gösterilecek noktalarda ordudan gönderilecek fotoğrafçıların delaletiyle kesp-i kât'iyet ettirilecektir (kesinlik kazandırılacaktır). Yenişehir-Gemlik şosesinin şimalinde arazide vuku bulan fecayiin tespiti Kocaeli Kumandanlığıınca takip olunur.”⁶⁹

Bu talimatnamenin yaklaşık dört ay öncesinde hazırlanan ve Yunanların Bilecik merkezinde yaptıklarıyla ilgili bilgileri içeren ilk belge ise Bilecik Askeri Polis Şubesi'nin Eskişehir'deki Askerî Polis Teşkilâtı Riyaseti ile Garp Cephesi Kumandanlığına yazdığı 25 Ocak 1921 tarihli rapordur. I. İnönü Muharebesi⁷⁰ sürerken, 8 Ocak 1921 tarihinde Yunan askeri Bilecik'i üç gün boyunca işgal etmiştir ve çekilirken de benzeri eylemlerini sürdürmüştür. Bahsi geçen rapordan öğrenileceği üzere Bilecik'in 13 Ocak 1921'deki işgali bir nevi yağma hareketidir. İşgalin kısa sürmesinin nedeni, Yunan askerinin muharebe meydanına doğru ilerlemesi ve dönüşte de Bilecik'i hızla boşaltmış olmasıdır. Ayrıca Söğüt'ten Yenişehir'e kadar yol üzerindeki tüm köyleri yağmalamış; büyük ve küçükbaş hayvanları beraberinde götürmüştür. Yeniköy en tahrip edilmiş yer olup burada hiçbir canlı

⁶⁷ Koca, 2010: 135.

⁶⁸ II. İnönü Muharebesi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Nisan 1337, c. 9, d. 1: 321-326.

⁶⁹ Koca, 2010: 136-137.

⁷⁰ I. İnönü Savaşı hakkında bilgi için bak. TBMM Zabıt Ceridesi, 13 Ocak 1337, c. 7, d. 1: 278-287. TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Ocak 1337, c. 7, d. 1: 345-347.

birakılmamıştır. Bu haleti ruhiye içinde Yeniköylüler, oldukça yoğun bir coşkuyla Türk askerini karşılamışlardır. Aşağıköy’de muhtar süngülenerek şehit edilmiş, köylülerin mallarına ve hayvanlarına el konulmuştur. Söğüt’e bağlı Kızılsaray’da kızlara tecavüz edilmiştir. Bilecik’in istasyon binası, ambar ve resmi binaları ile Bilecik-Yenişehir arasındaki Osmaniye Köyü de tamamen yakılmıştır.⁷¹ Bunlara ilaveten 25 Ocak tarihli rapordan Bilecik’teki düşman askerine yağma esnasında yardımcı olan yerli Hristiyanların da⁷² köylülerin mallarını toplayıp götürdüklerini öğrenmekteyiz.⁷³ Buradan hareketle yerli Rumların bir kısmının esir alındığını da ifade etmek gerekir ki esir garnizonları arasında yer alan Bilecik’teki 13. ve 23. Taburlarda 226’sı yerli Rum, 9’u asteğmen ve 532’si asker olmak üzere toplamda 808 esir kayıt altına alınmıştır.⁷⁴

Batı Anadolu’nun düşmandan temizlenmesi sonrasında bölgenin yeniden yapılanması ve tüm varlıkları yağmalanan halka yardım edilmesi noktasında çalışmalar başlamış olup⁷⁵ Hilal-i Ahmer tarafından 1922’nin Ekim ayında gönderdiği heyet vasıtasıyla Bileciklilere ilk etapta barınmaları için baraka ve çadır temininde bulunulmuş, ayrıca giyecek, tohumluk buğday, tıbbi malzeme dağıtımı yapılmıştır. Himaye-i Etfal de Bilecik’teki kimsesiz çocuklar için bin lira para desteği sağlamıştır.⁷⁶ Aynı ay içinde Ertuğrul Mebusları Halil (Işık) ve Mustafa Kemal (Güney) Beyler de Bilecik ve Söğüt için yardım taleplerini iletirken bölgenin içinde bulunduğu perişanlıktan ve işgal esnasında halkın maruz kaldığı zulümden bahsetmişlerdir.⁷⁷ 1923 senesi oturumlarında da gündeme geldiği üzere Bilecik ahalisinin sıkıntılarının bir kısmı sonraki sürece de sirayet etmiştir. Nitekim Karesi Mebusu Vehbi Bey’in 4 Kasım 1923’te ifadesiyle, Bilecik halkı barınma ihtiyacını gidermek adına borç alıp iki oda yaptırma yoluna gitmiştir.⁷⁸ Bu durum sonrasındaki yıllarda da devam etmiş ve 1925 yılının başında Bilecik’in % 80’i imar ve inşa edilmiş hale ancak gelebilmiştir.⁷⁹

Ertuğrul Sancağı’nda yağma ve talandan ayrı yaşanan bir diğer asayişsizlik ise casusluk faaliyetleridir. Yunanlara istihbarat sağlamak, bölgeyle ilgili düşmanı bilgilendirmek adına bölgedeki Rumlar ile Ermenilerin ve maalesef sayıları az da olsa Türklerin casusluk yaptığı bilinmektedir. 12 Ekim 1920’de Garp Cephesi Kumandanlık Vekâleti Erkan-ı Harbiye Riyaseti’ne gönderilen telgrafta casusluk yaptıkları şüphesiyle ele geçirilen Gürcü Hâce Nuri, Hâce Osman Nuri, Şakir, Hüseyin Tahsin, Nazım, Bekir, Kasım, Hüseyin ve Ahmet isimli kişilerin 24. Fırkaya gönderildiği yazılmıştır. Yenişehir, İnegöl, Karaköy, Bilecik ve Adapazarı’nda daha da yoğun olan casusluk faaliyetlerine dikkat edilmesine dair 20 Şubat 1921’de bir yazı yollanmış, 10 Mart 1921’de Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Bilecik Mıntıkası Kumandanlığına Gemlikli Arnavut Kaharcı Abdullah Bey’in hayvancılık

⁷¹ Bilecik ve çevresindeki tüm resmi binaların yandığına dair ayrıca *bak.* TBMM Zabıt Ceridesi, 7 Nisan 1337, c. 9, d. 1: 383.

⁷² Bölgede yaşayan ve Yunan ordusuyla birlikte yağma yapan Rumların bu coğrafyadan uzaklaştırılması için Müdafaa-i Milliye Vekâletine başvuruların olduğuna dair bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Şubat 1337, c. 8, d. 1: 148.

⁷³ Sarıkoyuncu, 1994: 21-44. Koca, 2010: 138-139. Bilgin, 2015: 223-224.

⁷⁴ Taşkiran, 2005.: 255.

⁷⁵ Bilecik’e yeterince yardım yapıp yapılmadığıyla alakalı olarak Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal’in verdiği önerge için *bak.* BCA, 030.10./5.28.19.

⁷⁶ Kocaoğlu, 2008: 113-119.

⁷⁷ BCA, 030.10./140.4.8.

⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Teşrinisani 1339, c. 3, d. 2: 225.

⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 11 Şubat 1341, c. 13, d. 2: 346.

yapıyormuş gibi görünerek Yunanlara casusluk yaptığından bahsettiği bir telgraf göndermiştir.⁸⁰ Ertuğrul'un da içinde yer aldığı bölgede özellikle İstanbul'dan gelen casusların ve bozguncuların, cepheye yakın olmasının da tesiriyle sayılarının fazlalığının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bunlardan Bursa-Yenişehir üzerinden gelenler yoğun olarak Ertuğrul, Eskişehir ve Kütahya çevresinde faal olmuşlar ve yakalananlar Eskişehir İstiklal Mahkemesinde yargılanmışlardır.⁸¹

Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da yaşanan bir diğer problem de firariler olmuştur. Firariler problemi, en sıkıntılı meselelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır ve TBMM'de de zaman zaman gündeme gelen bu konu ile ilgili olarak Konya Mebusu Vehbi (Büyükalvaç) Bey'in 5 Temmuz 1920 tarihli oturumda ifade ettiği üzere firariler Kuva-yı Millîye firarileri ve asker firarileri olarak iki grupta değerlendirilmiştir. Firarilerin nedenleri arasında askerin "kasaba eşrafı" için ölmekten usanması ile sağlık ve refah durumunun olumsuzluğu öne çıkarılmış, firarilerin yargılanmalarının yetersiz neticelerinin sorunu çözmeye etkisiz kaldığına değinilmiştir.⁸² Bundan dolayı büyük sorunlar arasında yer alan firariler, Ertuğrul Sancağında da uğraştırıcı meselelerden birisi olmuştur. Özellikle Kütahya Eskişehir Muharebesi esnasında Eskişehir'in düşmesi üzerine Bilecik Jandarma Taburuna bağlı Söğüt Bölüğündeki erlerin köylerine dağılmasıyla⁸³ bu askerlerin yakalanıp birliklerine teslim edilmesi ile uğraşmıştır. Bu noktada Söğüt Jandarma Bölük Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin çalışmalarının oldukça etkili olduğu görülmektedir.⁸⁴ Sadece Söğüt değil, Bilecik, Pazarcık, İnegöl muhitinde de asker kaçakları ile ilgili meseleler gözlemlenmiştir.⁸⁵ Bozüyük'ten Çukurhisar'a dağınık halde kaçan askerlerin karşısına ise iki elinde iki tabanca ile İsmet Paşa çıkarak firar eden olursa kendisini bizzat vuracağını söylemiş ve askerleri Çukurhisar'a toplayarak Metristepe'ye hareket ettirmiştir.⁸⁶ Albay Mehmet Arif Beyin anlatımına göre ise "halk artık askerlikten nefret ediyordu... Bu milleti artık kimse savaşa sürükleyemezdi. Askeri birliklerde her gün silahlı ve toplu olarak hatta nöbetçileriyle birlikte firar olayları eksik değildi... Memleketin her tarafı asker kaçakları, hapisane kaçınları ile dolmuş, Anadolu eşkıya yatağı olmuş idi."⁸⁷

Kaçak asker hadiselerine son vermek üzere 18 Eylül 1920'de Bilecik'te de İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Geçici olarak çözüm sağlanmışsa da tam olarak önlenemediği için 25 Ekim 1920'de Bedelli Nakdi Kanunu çıkarılmıştır. Ancak işgallerin başlamasından sonra firar olayları yeniden çoğalmıştır.⁸⁸ Aynı süreçte isyanların yaşanıyor olması ve askerin az olması gerçekliği, hapisanelerden kaçma hadiseleri ile birlikte ele alınca af durumu da gündeme getirilmiştir. Vatan hainleri dışındaki tutukluların serbest bırakıldığı ve düşmana

⁸⁰ Yetik, 2019: 61, 62.

⁸¹ Aybars, 2006: 71.

⁸² TBMM Gizli Celse Zabıtları, 5 Temmuz 1336, c.1, d. 1: 87.

⁸³ Benzer hadiseler farklı zamanlarda ve farklı yerlerde de yaşanmıştır. Örneğin Konya'nın Yunanlılar tarafından alınması üzerine jandarmalar arasında silahını bırakıp gidenler olmuş, bunun üzerine halkın çabalarıyla bir jandarma birliği oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bak. TBMM Gizli Celse Zabıtları, 18 Eylül 1336, c.1, d. 1: 127.

⁸⁴ Koca, 2010: 160.

⁸⁵ Bilgin, 2015: 178.

⁸⁶ Sarıkoyuncu-Akbaşı, 2011: 116-117.

⁸⁷ Koca, 2010: 27.

⁸⁸ Bilgin, 2015: 182-183

karşı mücadele etmenin yanı sıra asilerle baş etmeye dayalı hareketliliğin görüldüğü bu zaman diliminde 1919-1921 arasında 18 ayaklanma bastırılmış ve Görgülü'nün ifadesiyle "Mustafa Kemal iç cepheye harp cephesinden daha fazla önem vermiştir".⁸⁹ Asker kaçaklarının fazlalığı durumu, işgaller sırasında yaşanan asayiş meselelerinin çözümünü ve ayaklanmaların bastırılmasını da elbette zora sokmuştur. Gerek firarilerin yakalanmaları gerekse eşkıyaların takip edilmesi gerekliliği konularında zorluk yaşayan jandarmanın asker azlığı nedeniyle aynı zamanda düşmanla mücadele edenler içinde de yer alması, yeterli miktarda silahın bulunmaması dönemin vahametini göstermektedir ki benzer durumlar sadece Ertuğrul'da değil tüm Anadolu sahinında görülmektedir.

Bu gerçeği gösteren bir telgraf Bilecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi tarafından 20 Temmuz 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya acele gönderilmiştir. Mehmet Nuri Efendi'nin belirttiği üzere "elde silah yok, düşmana karşı asker yok. Elimiz böğrümüzdedir. Bu vaziyetin devamı değil Bilecik, bütün memleketin istilasına, ırz ve namusun mahvına, eşrafın katline razı olmak demek olacağından Allah, peygamber aşkına Bilecik halkı çare bulmanızı bekliyor". Mustafa Kemal Paşa bu telgrafa verdiği yanıtında ise askeri kataların sevkine başladığını ve ilk kısımların Bilecik'e ulaştığını, telaşa mahal verilmemesi gerektiğini ve elden gelen fedakârlığın gösterilmesini istediğini belirtmiştir.⁹⁰ Gazi Paşa'nın gösterilmesini istediği bu fedakârlığı işgaller süresince tüm Anadolu'da olduğu gibi Ertuğrul'un genelinde de görebilmekteyiz ki fedakârlığının bir sembolü olarak isimleri tespit edilebilen İstiklal Madalyası sahibi 519 Ertuğrullu gazi ile ismi bilinen 199 Ertuğrullu şehit bulunduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.⁹¹ İstiklal Madalyası sahibi olanların bir kısmı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Ertuğrul Sancağından İstiklal Madalyası Sahibi Olanların Bir Kısmı

Hacı Bekir oğlu Mülazım-ı Sani Mehmet Hilmi Efendi	Kırmızı Şeritli ⁹²
Bilecik Kasabasından İhtiyat Zabitiöğlü Mahmut Nuri Efendi	Kırmızı Şeritli
Fahrettin Bey, Bilecik Kasabasından İhtiyat Zabiti	Kırmızı Şeritli
Tüccar Hacı Halit Bey, Bilecik Kasabasından	Beyaz Şeritli
Müftü Hafız Mehmet Arif Efendi, Bilecik Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Azasından	Beyaz Şeritli
Kadı Zade Hacı Ahmet Efendi, Bilecik Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Azasından	Beyaz Şeritli
Mustafa Vehbi Bey Zade Ali Vehbi Bey, Bilecik Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Azasından	Beyaz Şeritli
Emin Efendi Zade Ali Galip Efendi, Bilecik Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
İzzet Ağa Zade Halil Ağa, Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Ziya Efendi, Bilecik Yarhisar Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Karakaş Mehmet Ağa, Bilecik Yarhisar Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Mustafaoğlu Ali Rami Efendi, Bilecik Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Hasanoğlu Hacı Ali Necip, Bilecik Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Hacıoğlu Naim Çavuş, Bilecik Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli

⁸⁹ Görgülü, 1992: 2.

⁹⁰ Koca, 2010, 39.

⁹¹ Bilgin, 2015: 324.

⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, 27 Aralık 1340, c. 11, d. 2: 247.

Hâkimoğlu Molla Mustafa, Bilecik Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Ata Bey, Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Osman Efendi (Naibi sabık) Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Şevket Efendi, Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Belediye Reisi Hasan Efendi Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Veli Efendi Zade Ömer Şevki Efendi, Bilecik Gölpazarı Müdafaa-i Hukuk Azasından	Beyaz Şeritli
Molla İsmail Efendi, Ertuğrul Vilâyeti Dutaş Karyesinden	Kırmızı Şeritli ⁹³
Bilecikli Mustafa Oğlu Mehmet	Kırmızı Şeritli ⁹⁴
Bilecikli Hasan Oğlu Mülâzım-ı Sani Mehmet Emin Efendi	Kırmızı Şeritli
Bilecikli Mülâzım-ı Sani Fuat Efendi	Kırmızı Şeritli
Bilecikli Osman Oğlu Zabıt Vekili Avni Efendi	Kırmızı Şeritli ⁹⁵
Bilecik Kasabası Bair Karyesinden Deli Osman Ağa	Kırmızı Şeritli
Bilecik Kasabası Gülümiye Yunuslar Mahallesinden Arif Onbaşı	Kırmızı Şeritli ⁹⁶
Bilecikli İsmail oğlu Mülâzım-ı sani Mehmet Aziz Efendi	Beyaz Şeritli
Söğütlü Yüzbaşı Nafiz Efendi	Beyaz Şeritli ⁹⁷

⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, 10 Nisan 1926, c. 24, d. 2: 88-89.

⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 18 Mayıs 1926, c. 25, d. 2: 247.

⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Mayıs 1926, c. 25, d. 2: 357-372.

⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 23 Mayıs 1926, c. 25, d. 2: 425.

⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 24 Mayıs 1926, c. 25, d. 2: 471, 473.

Sonuç

Stratejik önemi dolayısıyla işgalci güçlerin hedefleri arasında önemli yer tutan Ertuğrul Sancağı, Millî Mücadele Döneminde pek çok kez ve uzun süreli işgale uğramıştır. Millî Mücadelenin dönüm noktaları arasında yer alan muharebelerin yaşandığı coğrafyada bulunan Ertuğrul Sancağı, İstanbul'un ard bölgesi olarak önem kazanmıştır. Silah ve asker sevkiyatını sağlamak için elzem olan demiryolunun içinden geçtiği Ertuğrul, aynı zamanda işgalcilerin Ankara'ya doğru geçişini önlemede karakol vazifesini de üstlenmiştir. Bu bağlamda Sevr'i kabul ettirme gayretinde olan Birinci Dünya Harbinin galip devletlerinin planları içinde önem arz eden Ertuğrul Sancağı hem işgalcilerle hem onları destekleyen yerli Rum ve Ermenilerle hem de bu işgalleri fırsata çevirip halkın malına kast eden eşkıya ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu uğraşı esnasında en büyük askeri destek bölgede görev yapan jandarma teşkilatından görülmüştür. Esasen işgaller esnasında halkın yaşadığı elverişsiz koşullar, mahalin asayiş ve emniyetini sağlamakla görevlendirilen jandarma için de benzerlik arz etmiştir. Ertuğrulluların evleri yanarken jandarma binası da yakılmış, halkın malları talan edilirken jandarmaya ait evrak ve malzeme de yağmalanmıştır. Halkın hayvanlarını düşmanın ele geçirmesi, aslında askerin nakliye vasıtasının da alıkonulması anlamına gelmiştir. Buna rağmen koşulların elverişsizliği, işgal kuvvetleri karşısındaki nicelik olarak eksikliğimiz, ancak bağımsızlık gayesi ve Millî hislerle donanmış nitelik çokluğumuz ile giderilebilmiştir. Ayrıca düzenli ordunun kurulması sürecinde ordu emrine girmek istemeyenlere öncülük eden Çerkez Ethem'in faaliyetleri bu bölgede de gözlenmiş, 5 Aralık 1920'de gerçekleşen Bilecik Mülakâtı'nda Sevr'e karşı Ankara'nın duruşu bir kez daha gösterilmiştir. Bunun bir gün öncesinde firar eden Çerkez Ethem, İnönü Muharebeleri sürecinde düzenli ordunun gücünün kırılmasına neden olmuşsa da bu savaşlardaki başarı yine Ertuğrul bölgesinde yaşanmıştır. Savaş sürecinde, işgaller esnasında halka yönelik baskı ve eziyetler karşısında duran jandarma olmuştur. Her zaman olduğu gibi bu zorlu süreçte de halkın her daim yanında olması özelliğiyle öne çıkan jandarma, Ertuğrul'da olduğu üzere Millî Mücadele esnasında gerek asayiş sağlama gerek sınırları koruma gerek cephe gerisindeki isyanları bastırma gerekse bizzat düşmanla çatışmada elinden geleni fazlasıyla yerine getirmiş, aynı zamanda halka düşmana karşı nasıl direniş göstereceğini de öğretmiştir. Düzenli ordunun ilk başarısı olarak bilinen İnönü Muharebelerinin gerçekleştiği Ertuğrul hem düşmanın hem de milletin makus talihinin yenildiği yerdir. İşgale karşı direnen bu bölge, diğer pek çok yerde olduğu gibi Millî Mücadele Döneminde maddi manevi çok fazla kayıp vermiştir. Bölgedeki camiler, mescitler ve türbeler yağmalanmış, köyler tamamen yakılmış, kadınların ve kızların namusu kirletilmiş, insanlar işkence ile şehit edilmiştir. Yöre halkının imhasına yönelik bu girişimler esnasında evler ve tarlalar talan edilmiş, mahsuller ve hayvanlar ya yok edilmiş yahut gasp edilmiştir. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Ertuğrul Sancağı halkı da çok kayıp vermiştir ki bugün şehitlerimizden sadece 199'unun ismini bilmekteyiz. Ertuğrullu Gazilerden 519'unun da İstiklal Madalyası sahibi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Millî Mücadele Döneminde Ertuğrul Sancağı'nda manzara-i umumiye, tüm Anadolu'da olduğu üzere yokluk ve yoksunluk içindeki milletin, varlıklı düşmana karşı bağımsızlık aşkı ile gösterdiği muazzam duruş olarak özetlenmelidir. Türk milletinin var olma ve varlığını kendi vatanında, Millî sınırları dahilinde koruma savaşımının adı olan Millî Mücadele bir destandan öte, gerçekğin ta kendisidir.

Kaynaklar

- BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30.18.1.1./3.18.17.
BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü. 030.10./140.4.8.
BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü. 030.10./5.28.19.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 13 Şubat 1338. c.1. d. 1. 761.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 18 Eylül 1336. c.1. d. 1. 127.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 18 Haziran 1338. c.3. d. 1. 475.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 22 Ocak 1337. c.1. d. 1. 327.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 29 Kanunuevvel 1336. c. 1. d. 1. 282. 284.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 29 Mayıs 1336. c.1. d. 1. 41.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 5 Temmuz 1336. c.1. d. 1. 87.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 9 Ağustos 1336. c.1. d. 1. 118-119.
TBMM Zabıt Ceridesi. 1 Mart 1338. c. 18. d. 1. 14.
TBMM Zabıt Ceridesi. 10 Nisan 1926. c. 24. d. 2. 88-89.
TBMM Zabıt Ceridesi. 11 Şubat 1341. c. 13. d. 2. 346-347. 352.
TBMM Zabıt Ceridesi. 12 Haziran 1338. c. 20. d. 1. 376-385.
TBMM Zabıt Ceridesi. 13 Ocak 1337. c. 7. d. 1. 278-287.
TBMM Zabıt Ceridesi. 18 Mayıs 1926. c. 25. d. 2. 247.
TBMM Zabıt Ceridesi. 2 Nisan 1337. c. 9. d. 1. 321-326.
TBMM Zabıt Ceridesi. 22 Kasım 1336. c. 6. d. 1. 5.
TBMM Zabıt Ceridesi. 22 Mayıs 1926. c. 25. d. 2. 357-372.
TBMM Zabıt Ceridesi. 22 Ocak 1337. c. 7. d. 1. 345-347.
TBMM Zabıt Ceridesi. 23 Mayıs 1926. c. 25. d. 2. 425.
TBMM Zabıt Ceridesi. 24 Mayıs 1926. c. 25. d. 2. 471. 473.
TBMM Zabıt Ceridesi. 27 Aralık 1340. c. 11. d. 2. 247.
TBMM Zabıt Ceridesi. 29 Aralık 1337. c. 15. d. 1. 238.
TBMM Zabıt Ceridesi. 30 Haziran 1337. c. 11. d. 1. 88. 89.
TBMM Zabıt Ceridesi. 4 Nisan 1337. c. 9. d. 1. 365.
TBMM Zabıt Ceridesi. 4 Teşrinisani 1339. c. 3. d. 2. 225.
TBMM Zabıt Ceridesi. 7 Nisan 1337. c. 9. d. 1. 383. 388.
TBMM Zabıt Ceridesi. 8 Şubat 1337. c. 8. d. 1. 148.

Arslan Sinem- Çetinkaya Selma. (2016). “Cephedeki Söğütlüler”. *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*. Söğüt: Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Başkanlığı Yayınları, 115-128.

As, Efdal. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*. Ankara: ATAM.
Atatürk. Mustafa Kemal. *Nutuk*. c. 2 (1920-1927). Haz. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü. 1969. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Aybars, Ergün. (2006). *İstiklal Mahkemeleri*. İzmir: Zeus Kitabevi.

Aydemir, Şevket Süreyya. (1999). *Tek Adam-II*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aytepe, Oğuz. (2004). “Millî Mücadelede Bilecik Görüşmesi”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 9 (33). 23-31.

Bilgin, Taner. (2015). *Millî Mücadele Döneminde Bilecik*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.

- Bilgin, Taner. (2012). *Millî Mücadele Döneminde Bilecik*. (Basılmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE
- Boykoy, Seher. (2010). "I. Dünya Savaşı'ndan Millî Mücadele'ye Vatan Savunmasında Yenişehirli". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. IX (20-21), 31-54.
- Bozkurt, Celil. (2015). "Millî Mücadele Döneminde Muhittin Baha Pars". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 56, 11-32.
- Cebesoy, Ali Fuat. (2007). *Siyasi Hatıralar*. Temel Yayınları. İstanbul.
- Demiryürek, Halim. (2015). *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları. Bilecik.
- Erim, Nihat. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*. c. I (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları). TTK Basımevi. Ankara.
- Görgülü, İsmet. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Güneş, İhsan. (2009). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hülagü, Orhan. (2001). *Millî Mücadelede Bursa*. İstanbul: Emre Yayınları.
- İnönü, İsmet. (2009). *Hatıralar*. Hazırlayan: Sabahattin Selek. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi-I Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı (2002). Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları.
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi-II Türk Harp Tarihinde Jandarma (2002). Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları.
- Koca Zeliha. (2010). *Millî Mücadelede Bilecik Yöresi*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi SBE
- Kocahanoğlu Osman Selim. (2005). *Ali Fuat Cebesoy'un Arşivinden Askeri ve Siyasi Belgeler*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kocaoğlu Bünyamin. (2008). *Kurtuluşun Kuruluşu Batı Anadolu'da TBMM Yardımları*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Öksüz Faruk- Akbaş Hüseyin. (2009). *Bilecik'te Kuva-yı Millîye*. Bilecik: Bilecik Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Sarıkoyuncu Ali. (1994). "Bilecik ve Çevresinde Yunan Mezalimi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. X (28).19-47.
- Sarıkoyuncu Ali-Rahmi Akbaş. (2011). *Millî Mücadelede Bozüyük ve Atatürk'ün Bozüyük'ü Ziyaretleri*. Bozüyük: Bozüyük Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Şimşir, Bilal N. (1988). *Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taşkıran, Cemalettin. (2005). *Millî Mücadelede Türk ve Yunan Esirleri (1919-1923)-Kanlı Mürekkple Yazın Çektiklerimizi*. Ankara: Platin Yayınları.
- Tavukçu, İbrahim. (2019). *Millî Mücadele'de İnönü Muharebeleri*. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- TBMM Albümü-I, 1920-1950, (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları
- Türker, Hasan. (2017). "Tevfik Paşa Hükümeti'nin Anadolu ile Uzlaşma Arayışı ve Bilecik Buluşmasının Basındaki Yansımaları (1920)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. XVII (34), 69-95.
- Türkmen, Zekeriya. (2001). *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*. Ankara: TTK Basımevi.

- Vatan Ahmet. (2017). “Bilecik İlinin Turizm Envanteri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. V (53). 183-205.
- Yazman. M. Şevki. (1999). *Anadolu'nun İşgali*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Yetik Ümit. (2019). *Millî Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları.
- Yılmaz. Kurulay. (2007). *Bozüyük ve Kasımpaşa Camisi*. Bilecik: Sakarya Gazetecilik Matbaacılık.

1335 senesinden sonra da, mütarekeden sonraki hali madün sebebiyle jandarmanın ıslahatına hiçbir mahale başlamadı. İşte bugün jandarmanın memlekette muvaffakiyeti tamme veyahut muvaffakiyeti nispiye göstermemesi meselesinde arınacak nokta, bu noktadır. Binaenaleyh bugün bunu işe yarayacak bir şekle getirmek için çalışılacak şey eski zemindir, teerrüpe ettiğimiz muvaffak olduğumuz zemindir. Mektep açmak, talim ve terbiye yapmak, muayyen muntakalarda ıslahat yapıp tedriçen onları ıslah etmekten ibarettir. Şunun için de mektebe ihtiyaç vardır. Tef-tişe ihtiyaç vardır ve efradın sınımsal olma-yacak veçhile idkârı cihetine hizmet etmek lâzımdır. Bunlardan bu sene mümkün olanını **biz yaptık. Hususatı sairiyi de Heyeti Aliye-niz nasıl arzu ederse öyle yapar.** Jandarma teşkilâtı mevcudusından enümeniniz geçen sene za-yı edilen livaların teşkilâtı zabıtasını ipka etmiştir ve buna lüzum görmüştür. Bun-ların bir kısmı el'an üzerinde mücedde etti-ğimiz aksam üzerinde kitaattımız bulunan yer-lerdir. Ekişehir, Afyonkarahisar, Bilecik livaları, bir tanesi de açık kahtıorsa da o da ordu emrinde seyyar jandarma gibi bulunuyor. Sonra geçen sene Ardahan livası teşkil olunmamıştı ve bütçe ektüğünden dolayı bu sene o umum mevcut arasında idare ettirilmişti. **Bazı yerlerde bulunan takip kitaatının olmay halinde değil, bölük halinde bulunması ve fazla bulunmasını enümeniniz, dairce aidiyyi-le hemfikir olarak, kabul etmiştir ve bu sene zarfında açtığı mekteplerde ibrazı muvaffakiyet edeniyen ve idaresizlik gösteren zabitanı tasfiye etmeyi, ihtiyat jandarma zabitanından hasılhelâ iktidar gösteremiyenleri orduya devir ve iade etmek hususunda dairesiyle hemfikir kalmış ve bunu dairesiünden temenni etmiştir. Tabii bu bir taraftan efradın kabiliyeti arttıracak ve bu suretle memleketi emniyet tezyâdedecektir.**

Yalnız jandarma zabitanı mektebi için bir kayıt koymuşuzdur. Jandarma Zâbit Mektebinde bu sene için küçük zâbit yetiştirmeyiz. Bir, iki, üç sene için bizim bittabi zâbit yetiştirmeye ihtiyacımız yoktur. Biz bu hususta bir-çok menabih malikiz. Sonra ordudan iste-diğimiz şeraitle istediğimiz kadar zâbit bulabiliriz. Küçük zâbitan meselesinde arz etti-ğim gibi mevcut nünhallâtı tasarruf ettik.

Mekteplerdeki zâbitanın ikmalını ve kabiliyetini bekliyoruz.

Buna mukabil jandarmanın mükâfat faslında ufak tefek bir şey vardır. Takipde ifai-yi hizmet edenler olduğu gibi pek kölemlî ve namussu olanları idkâr için de beş on para **verebilirler. Esas mesele memlekette mevcut olan jandarmanın idari kabiliyetini arttırmaktır.** Jandarmanın idari kabiliyetini arttırmak, miktarını tezyit ile olabilir. Fakat enümeniniz bu fikirde değildir. Biz vaziyeti maliye icabatı bunu haddi makûlünde bulduk. Yalnız bunun için enümen **Hükûmete bazı ricalarda bulunuyor ve buna mazbatasında yazmıştır. Mesele memleketin mümkün olan muntakalarında, büyük caddelerinde otomobil ile posta nakli, hem memleketin hayatı iktisadiyesi için büyük bir küşayıştır, hem de atlı ifnasından, memleketin zabıtası kurtulacaktır. Omun için Dahiliye Vekâleti, Posta ve Telgraf Vekâletini de haiz bulunması hasebiyle, bu cihetin inkâsını da nazarı dikkate alacaktır. Kendileriyle görüştük.**

İkincisi; memleketimizde telefon sebekesi-nin mümkün meritebe tevsihidir. Telefon sebekelerini bazı yerlerde, bilhassa Harbi Umumi-de çalışan memurlarımız yapmışlar ve idare etmişlerdir. Fakat sonra bakımsızlık yüzünden darmadağın olmuş, haraboluşu gitmiştir. Geçen gün arkadaşlarımızdan Hilmi Beyin dediği gibi mevcutlu tesbit ve incedecek kadar muayyen bir miktar ilâve ederek jandarmanın gerek yaya ve gerek suvarî aksamından tasarruf edebilme gayet kabildir. Telefonlar için bu sene yaptığımız bazı tasarruflardan telefon faslına beş bin lira fazla koyduk ve bununla memleketin muayyen sahasında toplu olarak bir telefon teşkilâtı yaptırarak en ziyade eşkiya ekanu muntakalarda veya Hükûmetin münasip göreceği muntakalarda tensik ve talim görmüş efrat ile burada muntazam ve gayet güzel ve nümune olarak bir hizmet yapmayı tekeffül ediyorlar. Sene be sene bu yolda artarak tedrici tekâmül ettirilebilir. **Bendenizin bunu makamı aidine söyledim.** Anadolunun gerek Simal ve gerek Cenup muntakalarının her hangi birisinde Hükûmet bunu tatbik edebilir. Bu da kendisine aittir.

Üçüncüsü, **Müdafaa-i Milliye bütçesinin tek-kiki esasında ahzı asker şubelerinde müteferrik efrat olduğunu gördük. Bu efrattan dairesi dahi fevkalâde tasarrufa itina etmiş, bazı şu-**

berlerde on kişiye kadar indirmiştir. Fakat bazı ahzı asker şubelerinde görülen lüzuma mebnî 10 - 30 arasında efrat var. Halbuki memleketimizde efradın emni ve celbi ve sevki sırf jandarmaya ait vazaitendir. Ahzı asker şubelerinde efrat aneak şubeye gelen efradı muhafaza eder. Binaenaleyh yalnız bu vazife muhafazadan ibaret kalyor. O derecede büyük bir şey değildir. Ahvali istisnaiyede, bazı halvalde jandarma kuvveti memlekette az olduğundan icabında jandarma adedini kıtaatı askeriyeye ile tezyidederek efradı o surette sevk ediyorlar. Binaenaleyh böyle yedi bin, sekiz bin, dokuz bin radesindeki efradı ordu bütçesinde heslettirmekten ise her iki daire itilâf ederek, bütçeyi birleştirerek bunun yerine jandarmaya üç bin kişi zammatmeyi münasip gördük. Mademki efradı edideyi küylerden alıp yine jandarma sevk edecek, liva merkezine ve kaza merkezine kendisi götürülecek; Hükûmetin onu terah etmesini muvafık gördük. Yalnız birdenbire üç bin her tarafta tatbik olunamaz. Bu sene için bunun Şark Cephesinde ve Elezire muntakasında ve asıl sahane harbden uzak muntakalarda tatbikini teklif ediyoruz. Yapılacak şey de, **Müdafaa-i Milliye bütçesinde jandarma bütçesine münakaleden ibarettir. Binaenaleyh Dahiliye Vekili Beyefendi ile Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretleriyle hemfikir olduk. Kendileri aralarında görüşerek bir münakale yapacaklar ve bunu Muvazene-i Maliye Encümeni görür, tatbik eder. Şu suretle jandarma mevcuduna hiç olmazsa üç bin kişi zammedebileceğiz ve sarf olunan işe kuvvetleri toplanarak, memleketteki asayiş hidematını, az çok jandarmaya verebilmeye bir inkâu temin etmiş olabilecektir.**

Jandarma müfettişlerinin sebebi kabulü hakkındaki enümenin mütalâasını arz ettim; yem bedeli hakkında da izahat verdim. Binaenaleyh netice itibariyle jandarma bütçesi 84 bin lira kadar bir tasarruf temin etmektedir. Kabulünü rica ederim.

EK-1. Mondros Mütarekesi Sonrasında Jandarmanın Gelişimine Dair (TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Haziran 1338, c. 20, d. 1, 378-380).

Paris'te : Fransa Hariciye Nazaretine
Londra'da : İngiltere Hariciye Nezaretine
Roma'da : İtalya Hariciye Nezaretine
Vaşington'da : Amerika Hükümeti Müttehi-
desi Hariciye Nezaretine
Moskova'da : Hariciye Komiseri Müsyö Çiçe-
rine

Yunan ordusu ilk ricatinin akabinde yaptığı gibi bu defa da tahliyesine mecbur olduğu menatık yağma ve garet ediyor. Yakıp yıkıyor ve bilâtefriki sin ve eins bütün ahaliyi kılıçtan geçiriyor. Söğüt ile Bilecik arasında düşman tarafından kâmilen tahribedilmemiş bir tek köy yoktur. Bilecik kasabası Yunanlılar tarafından kablettahliye külliye ihrak ve tahribedilmiş ve ahaliden vaktü zamaniyle dağlara kaçamıyanları katledilmiştir. Söğüt'te Osmanlı sülâlei hükümdarisinin müessisi Osman Gazinin pederi Ertuğrul'un türbesi dinamitle behava edilmiştir. Rieat mecburiyetinin âdeta mecnun haline getirdiği katil ve tahrip ile ülfet etmiş bir düşmanın vahşeti tarihî bir türbeye tecavüze kadar vardırmasına karşı son şiddeyle protesto ederiz. Askerlerinin vahşetini teskin hususunda Yunan Hükümeti üzerinde tazyikat icra etmenizi rica eder, aksi takdirde Yunanlıların zulüm ve vahşeti karşısında milletimizde geleyan eden hissiyatın önüne geçmek kabil olamayacağını arz ve sülhün hini akdinde toprağımızda ika edilen tahribat ve hasaratın tazminini talep hakkını muhafaza ettiğimiz ilâve eylerim.

Hariciye Vekili
Ahmed Muhtar

EK-2. Bilecik ve çevresinde yaşananlarla ilgili Hariciye Nezareti tarafından yapılan diplomatik protesto (TBMM Zabıt Ceridesi, 30 Haziran 1337, c. 11, d. 1, 89).

